

Dynamiek in Noordwest-Holland

De economische kracht boven het Noordzeekanaal

Voorwoord

In Noord-Holland wordt economische dynamiek over het algemeen alleen geassocieerd met de stadsregio Amsterdam.

Veel minder bekend is dat ook de regio boven het Noordzeekanaal, Noordwest-Holland een krachtige, expanderende economie kent, die steeds meer mensen hoogwaardige en toekomst gerichte werkgelegenheid biedt.

De regio Noordwest-Holland telt ruim 800.000 inwoners, een beroepsbevolking van ruim 540.000 en 80.000 bedrijven.

Bij de beleidsontwikkeling voor het gebied ten noorden van het Noordzeekanaal merken wij steeds weer dat er regelmatig wordt gedacht in termen van stagnatie en krimp en daaraan gekoppeld de wens een conserverend beleid voor de regio te voeren.

Het bedrijfsleven in Noordwest-Holland vindt dat dit geen recht doet aan de dynamiek in de regio zelf.

Daarnaast biedt de regio nog voldoende ruimte om oplossingen te bieden voor de schaarste in ruimte in de stadsregio Amsterdam.

Wij vinden dat beleidsmakers Noordwest-Holland de ruimte moet geven een gezonde economische expansie vorm te geven. Een faciliterende in plaats een belemmerende overheid is daarvoor nodig.

In deze brochure formuleren wij de agenda voor de toekomst van Noordwest-Holland. Geen agenda van stagnatie en krimp, maar één die daadwerkelijk de groeipotenties van Noordwest-Holland presenteert.

Wij verwachten van de provinciale politiek dat zij de gerechtvaardigde wensen van het regionale bedrijfsleven een plek geeft in de provinciale structuurvisie.

Gerrit Valk
voorzitter

1 Inleiding

Inleiding

De regio Noordwest-Holland heeft een sterk economisch profiel met sterke sectoren als de agribusiness, vrije tijdsindustrie, duurzaamheidscluster. Opmerkelijk is de aanwezigheid van een krachtige maakindustrie, een innovatieve bouwsector en agribusiness sector. Een krachtige regio in Noord-Holland met daarin als kern het stadgewest Alkmaar en de stedelijke agglomeraties Hoorn, Den Helder en Purmerend.

Ondanks dat sprake is van een krachtige regio dicht tegen de stadsregio Amsterdam, wordt het belang van Noordwest-Holland niet overal herkend en erkend. Dit leidt regelmatig tot beleidsbeslissingen die niet overeen komen met de potentie die het gebied heeft.

Daarbij kan worden gedacht aan:

- *Krimp en teruggang*
Voor de regio Noordwest-Holland wordt in provinciale plannen gerekend met een vergrijzende en krimpende bevolking. Bij beleidsarm doorrekenen van modellen zal dit, net als in zoveel regio's in Nederland kunnen optreden. De krachtige uitgangspositie van de regio in de nabijheid van de stadregio Amsterdam, maakt het mogelijk te komen tot intensivering van economisch beleid. Als dit beleid enerzijds wordt gebaseerd op het faciliteren van interne groei en anderzijds wordt gericht op de opvang van groei van de Amsterdamse regio hoeft er geen sprake te zijn van krimpscenario's.
- *Bedrijventerreinplanning*
Voor de economische ontwikkeling van Noord-Holland wordt door beleidsmakers in eerste instantie naar het zuiden van de provincie gekeken. Ramingen voor de bedrijventerreinenbehoefte voor Noordwest-Holland worden ingezet vanuit een extrapolatie van de uitgifte in de afgelopen jaren. Juist waar het gaat om het realiseren van de ambities van de regio voorzien wij een toenemende behoefte aan bedrijventerrein. Ook voor Noordwest-Holland moet voldoende ruimte voor bedrijvigheid gereserveerd en ontwikkeld worden.
- *Verdwijnen van voorzieningen*
Door een perceptie van Noordwest-Holland als onbelangrijke regio dreigen cruciale voorzieningen te verdwijnen, door onbekendheid met het gebied en de daaraan gekoppelde onjuiste beelden en ook door onderschatting van de betekenis van voorzieningen.
Nog onlangs dreigde de arrondissementsrechtbank uit Alkmaar te verdwijnen. Dit terwijl gemeten naar de criteria van het Ministerie van Justitie de regio net als Zeeland, Drenthe en Friesland recht heeft op een zelfstandige rechtbank. Een ander voorbeeld is de thans lopende discussie over de investering in de nieuwe Pallasreactor in Petten. De besluitvorming vindt ook hier buiten de regio plaats. Niemand lijkt zich te bekommeren om het feit dat 4.000 hoogwaardige arbeidsplaatsen in het geding zijn.
- *Impact Natuurbeleid*
Juist omdat er een beeld is van lage dynamiek, is er de neiging regelgeving voortkomend uit diverse vormen van natuur en milieubeleid in Noordwest-Holland te stapelen. Kijk bijvoorbeeld naar de effecten van Natura 2000, Waddenbeleid en de Kaderrichtlijn Water. Ook hier wordt weinig rekening gehouden met de ontwikkelmogelijkheden in de regio.

Noordwest-Holland heeft potentie. In deze notitie wordt hierop nader ingegaan. Wat wij vragen is duidelijk: Ruimte om te kunnen groeien en geen belemmeringen als gevolg van een verkeerde perceptie van het gebied.

2 De regio Noordwest-Holland in beeld

2.1 Bevolking en potentiële beroepsbevolking

Met ruim 810.000 inwoners (waarvan 270.000 in de grootste deelregio Noord-Kennemerland) is Noordwest-Holland aan te merken als een grote regio: bijna 5% van de Nederlandse bevolking en 30% van de bevolking van Noord-Holland woont in dit gebied.

Bevolking totaal [personen], 2008 – NW-Holland

	Bevolking totaal
Kop van Noord-Holland	165.269
West Friesland	201.292
Noord-Kennemerland	270.108
Waterland	173.967
Totaal	810.636

Tabel 1: Bron: CBS bevolkingsstatistiek

De potentiële beroepsbevolking, ofwel de bevolking met een leeftijd tussen 15-64 jaar, bedraagt bijna 544.000 personen en groeit nog licht, net als landelijk. Onder invloed van de conjunctuur is het aantal openstaande vacatures in de regio van 2003-2008 fors toegenomen, van 1542 naar 2704, een stijging van 75 procent. In de Kop van Noord-Holland nam het aantal openstaande vacatures zelfs met 171 procent toe. Ondanks de economische crisis is in de regio nog steeds een tekort aan geschoolde arbeidskrachten.

Een grote uitdaging voor de regio ligt dan ook in het in evenwicht brengen van de vraag naar en het aanbod van arbeid. De regio werkt hier samen met de stakeholders aan, door de kennisbasis van de regio in te zetten in nieuwe onderwijsprogramma's, toegespitst op de marktvraag. Daarnaast werkt de regio aan het verder verbeteren van het woningaanbod. Door het ontwikkelen van hoogwaardige woonmilieus worden vooral voor hoogopgeleide werknemers uitstekende vestigingskansen gecreëerd.

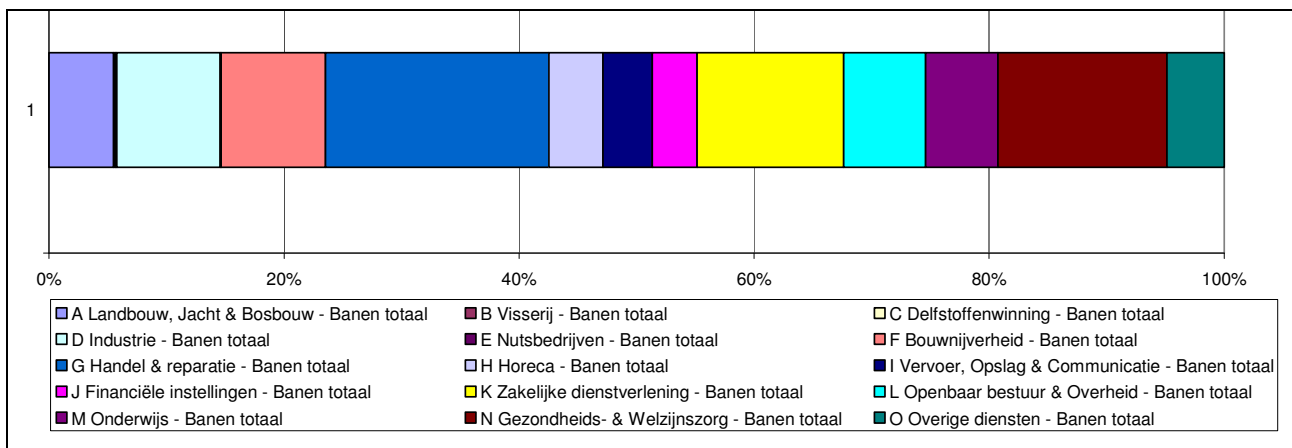
Potentiële beroepsbevolking totaal [personen], 2008 – NW-Holland [15-64 jaar]

	Potentiële beroepsbevolking totaal
Kop van Noord-Holland	110797
West Friesland	136561
Noord-Kennemerland	180534
Waterland	116449
Totaal	544341

Tabel 2: Bron: CBS bevolkingsstatistiek

2.2 Economisch profiel van Noordwest-Holland

Het economisch profiel van NW-Holland is vergelijkbaar met het profiel van de provincies Friesland en Drenthe samen. De regio kent in totaal ongeveer 307.000 banen. In het handelsregister van de Kamer van Koophandel Noordwest-Holland staan circa 80.000 bedrijven geregistreerd. Ten opzichte van de Nederlandse productiestructuur zijn de sectoren landbouw- en visserij, bouwnijverheid, openbaar bestuur en horeca hierin relatief oververtegenwoordigd. De industrie en transportsector zijn echter relatief ondervertegenwoordigd.

Grafiek 1: Banen naar sector in NW-Holland 2007 (bron: LISA vestigingen register)

2.3 Uitblinkende economische sectoren in Noordwest-Holland

In een aantal sectoren blinkt de regio echt uit en liggen verdere kansen voor de toekomst. De KvK Noordwest-Holland, VNO-NCW Noordwest-Holland, LTO-Noord, MKB Noordwest-Holland, MHP, FNV, CNV en de regionale koepels van ondernemersverenigingen zetten zich dan ook, samen met de gemeenten en bedrijven in de regio sterk in op de uitbouw van deze sectoren.

Vrijtijdsindustrie

De sector vrijetijdsindustrie is sterk vertegenwoordigd in Noordwest-Holland. De regio herbergt dan ook tal van toeristisch-recreatieve kwaliteiten in zich. Als toeristisch-recreatieve 'parels' in de regio kunnen worden genoemd:

- Strandlocaties: bijvoorbeeld Egmond aan Zee, Castricum aan Zee, Julianadorp, Bergen aan Zee en Texel
- Karakteristieke plaatsen met een rijke historie en cultuur zoals Edam, Volendam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Schagen en Monnickendam
- Natuur, rust, ruimte en schone lucht: bijvoorbeeld in de Schoorlse Duinen, op Wieringen of Texel
- Uitgebreide mogelijkheden voor waterrecreatie op de Noordzee, Waddenzee, het Markermeer, IJsselmeer en op de binnenwateren Alkmaardermeer en Amstelmeer en kanalen en grachten. In de regio zijn diverse kleine- en grootschalige jachthavens aanwezig
- Musea met internationale bekendheid zoals de Zaanse Schans bij Zaandam, Ecomare op Texel en het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen
- Vele kleinschalige en een beperkt aantal grote, jaarlijks terugkerende evenementen, met als belangrijkste de Marinedagen (voorheen Nationale Vlootdagen) in Den Helder, goed voor circa 200.000 bezoekers.

De toeristisch-recreatieve sector in Noordwest-Holland is, vooral in de kuststrook en op Texel sterk vertegenwoordigd in het economisch profiel. Opvallend is dat de regio, uitgedrukt in het gemiddeld aantal overnachtingen per toerist, hoger scoort dan de rest van Nederland. Waar een gemiddelde toerist in Nederland ongeveer 3 nachten blijft, is dit in Noordwest-Holland ongeveer 4 tot 5 nachten. Voor de toekomst ligt de uitdaging voor de regio in het verbeteren van de marketing, het ontwikkelen van nieuwe product-marktcombinaties en het verder verbeteren van de gastvrijheid, met als bijkomend gevolg, een verhoging van de werkgelegenheid.

Nu al wordt door de provincie en gemeenten sterk geïnvesteerd in de ontwikkeling van het toeristisch-recreatief product van de regio. De ontwikkeling van het Wieringerrandmeer is hierbij, vooralsnog, het meest omvangrijke project. Het randmeer geeft een stevige economische impuls aan de regio en biedt ook ruimte aan nieuwe hoogwaardige woonmilieus. Andere kansen liggen in de aanpak van de kustverdediging in combinatie met toeristische voorzieningen (Marina Petten), de kwaliteitsverbetering van de recreatiewoningen en het verder benutten van het potentieel van de Noordzee en Waddenzee. Door het aanbieden van culturele topevenementen, zoals de zomerconcerten in het kader van de International Holland Music Sessions, de Karavaan en het Indian Summer Festival werkt de regio aan het verbreden van het toeristisch-recreatief product.

Offshore, energie en milieu

Met de haven en luchthaven van Den Helder neemt de regio een sterke positie in in de offshore en energie markt. Vanuit de haven van Den Helder worden ruim 100 platforms bevoorrad en onderhouden. Nog voor het Offshore Service and Logistics Centre (OSLC) in 2005 officieel werd opgeleverd maakte de haven van Den Helder al een sterke groei door. Met de oplevering van het OSCL werden de gebruiksmogelijkheden van de haven nog eens vergroot. De offshore profiteerde hiervan en wist fors te groeien. De in 2008 opgeleverde Nieuwediepkade maakt een verdere uitbreiding van de activiteiten mogelijk.

Vanaf Den Helder Airport wordt dagelijks personeel en, in beperkte mate, vracht van en naar de platforms op de Noordezee gevlogen. De luchthaven heeft daarbij een sterke groei doorgemaakt, van 16.000 vliegbewegingen voor 2000, tot circa 25.000 vliegbewegingen in 2009. Met de vliegbewegingen nam ook de werkgelegenheid sterk toe. Circa 500 arbeidsplaatsen zijn direct aan de luchthaven toe te schrijven. Indirect zijn dat er meer.

In de haven van Den Helder is de traditionele winning van energie (offshore olie en gas) nu nog leading. De regio Noordwest-Holland ontwikkelt zich echter in hoog tempo tot een regio die zich onderscheidt door faciliteiten op het terrein van de duurzame energievoorziening. Daarbij wordt nauw samengewerkt met Energy Valley. Technologisch hoogwaardige bedrijven zijn in de regio gevestigd om direct te kunnen profiteren van de technologische kennis in bijvoorbeeld Petten. Door combinatie van de kennis en ervaring van offshore logistiek met de kennis over duurzame vormen van energie zet de regio in op een grote rol bij de winning van duurzame (offshore) energie.

De regio kent een eeuwenoude en intensieve relatie met het water. De traditionele scheepsbouw, visserij en handelsvaart zijn in Noordwest-Holland in de regio gegroeid en geëvolueerd naar gespecialiseerde bedrijven (Peterson SBS, Vroon Offshore Services, Rederij Waterweg) en kennisinstellingen op topniveau zoals: ECN, TNO, IMARES en de Nederlandse Defensie Academie (Koninklijk Instituut van de Marine). In het verbeteren van de samenwerking tussen deze bedrijven en organisaties ligt een belangrijke kans. Door een verbeterde samenwerking en profilering naar buiten toe moet de positie van het cluster zich nog verder ontwikkelen naar een cluster van wereldklasse. Dit initiatief wordt door onderzoeksorganisaties, onderwijsinstellingen, ondernemers en overheden vormgegeven binnen de Maritime Campus Netherlands (recent nog opererend onder de werknaam M3-cluster), waarbij ook de relatie gelegd wordt met Energy Valley. In het kader van de Maritime Campus zal de Hogeschool Leeuwarden in 2009 een dependance in Den Helder openen.

Agribusiness

In de regio Noordwest-Holland en vooral de regio's Kop van Noord-Holland en West-Friesland is de agrarische sector (nog altijd) sterk vertegenwoordigd. Zowel in termen van werkgelegenheid als in termen van toegevoegde waarde is de sector hier ongeveer twee tot vier keer zo groot als landelijk. De regio blinkt vooral uit in de bloembollenteelt en in een hoogwaardige zaadveredelingindustrie, beide van grote internationale betekenis.

De belangrijkste bolgewassen zijn tulpen, lelies en narcissen, maar ook krokussen en hyacinten worden veel verbouwd. Binnen de bloembollenteelt is sprake van een hoge mate van specialisatie onder de bedrijven. Doordat met name de Kop van Noord-Holland over zeer kalkrijke zandgronden beschikt, is deze regio zeer geschikt voor de bloembollenteelt. Ook het grote aantal zonuren speelt hierbij een rol.

In de Noordwest-Hollandse akkerbouw zijn de belangrijkste gewassen de graanteelt, pootaardappelen, suikerbieten en voedergewassen, maar ook graszaad en uien worden veel verbouwd. Daarnaast is de tuinbouw van belang en dan vooral de vollegronds groenteteelt en de teelt onder glas. Voor wat betreft de veehouderij zijn er met name veel melkveehouderijen te vinden in Noordwest-Holland. Het Agribusiness cluster in Noordwest-Holland wordt daarnaast aangevuld met een aantal marktleaders in zaadveredeling en de verwerkingsindustrie van dagverse groenten.

Van groot belang zijn de ontwikkelingen van de glasdriehoek Agriport A7, Grootslag en Alton en van Bio Valley (de ontwikkeling van de vollegronds groenteteelt binnen de Westfriese omringdijk als biologische tuin van Nederland). De ambities op het gebied van duurzame glastuinbouw en vollegronds groenteteelt geeft de sector en agribusiness in Noordwest-Holland in de komende jaren een verdere boost.

2.4 Ruimte voor ondernemers in Noordwest-Holland

Voor ondernemers biedt Noordwest-Holland een interessant palet aan bedrijfslocaties. De kwaliteit van deze locaties is relatief goed, er zijn weinig verpauperde industriële locaties. In de regio zijn op een aantal locaties regionale bedrijventerreinen ingericht.

	Nederland	Noordwest-Holland (excl. Waterland)
Aantal bedrijventerreinen	3561	119
Percentage van landelijk aantal		3,3%
Bezettingsgraad (percentage vol)	45,7%	52,4%
Gemiddelde grondprijs per m², excl. BTW	107	115

Een aandachtspunt voor de nabije toekomst is wel dat voldoende bedrijventerrein beschikbaar blijft. Nu al is de bezettingsgraad van de bedrijventerreinen in Noord-Holland Noord met 52,4% hoger dan het landelijk gemiddelde (Bron: NHN). Vooral in een aantal specifieke sectoren wordt een sterke en snelle ontwikkeling voorzien, die zich vertaalt naar

een (eveneens snelle) toename van de ruimtebehoefte. Het gaat hierbij onder meer om Agribusiness, Agrologistiek en (zee)havengebonden sectoren. Locaties zoals Agriport A7 (agribusiness), Distriport (Agrologistiek) en het Regionaal Havengebonden Bedrijventerrein (havengebonden sector) zijn hiervoor cruciaal. Daarnaast bestaat een aanzienlijke ruimtevrage bij een aantal specifieke locaties, zoals WFO-ABC, die op dit moment niet ingevuld kan worden. Het gevaar bestaat hierbij dat bedrijven wegtrekken, of suboptimale locatiekeuzes maken om toch aan hun groeipotentieel te komen. Het is zaak tijdig te schakelen, zodat de ontwikkeling van nieuwe ruimte tijdig gestart kan worden.

De regio biedt uitstekende kansen voor het realiseren van kantorenlocaties. Er is ruimte, een goed opgeleide beroepsbevolking en bovenal liggen er kansen om de filedruk op het wegennet te verminderen. Als de provincie de ontwikkeling van kantoorlocaties in Noordwest-Holland op strategische plekken ondersteunt en faciliteert kan een voor werknemers en werkgevers aantrekkelijk alternatief geboden worden voor de Randstad. Het herstellen van de woon-werkbalans en de ontwikkeling van de stedelijke economie vragen om (gerichte) uitbreiding en ontwikkeling van de kantorenlocaties aansluitend bij economisch kansrijke ontwikkelingen. Dit alles wel op een schaal die passend is voor de regio.

2.5 De ruimtelijke kwaliteiten van Noordwest-Holland

Naast een economisch bloeiende regio is Noordwest-Holland ook een landschappelijk aantrekkelijke en diverse regio. Aan de zeekust met de duinen zijn zowel rust als aantrekkelijke badplaatsen en recreatiemogelijkheden te vinden. Het binnenland kent traditionele en moderne polderlandschappen, waar ruimte nog vanzelfsprekend is. Cultuurhistorie is bovendien alom aanwezig in de regio; van de Stelling van Den Helder, tot de karakteristieke VOC-steden en de Westfriese Omringdijk. Feitelijk kan een vierdeling gemaakt worden in het gebied: de kustzone, de Noordkop, het Midden en Laag Holland kennen alle een eigen karakteristiek. Naast deze landschappen kent de regio een aantal interessante steden. Hier is randstedelijk economische potentie gecombineerd met de aantrekkelijkheid van het wonen in een middelgrote stad. Juist in deze diversiteit zit de kracht van de regio.

De Kustzone

In de kustzone speelt een nationale opgave voor het verbeteren van de kustverdediging. Deze opgave kan uitstekend gecombineerd worden met het verbeteren van de toeristisch recreatieve mogelijkheden. Het project Marina Petten kan hierin een grote meerwaarde betekenen. Nu al is de kust nationaal en provinciaal één van de belangrijkste toeristische trekkers. Door meer en nieuwe mogelijkheden te creëren kunnen nieuwe toeristen aangetrokken worden en kunnen conflictsituaties met de natuurfunctie van kust en duin voorkomen worden.

De Noordkop

Het grootschalig agrarisch productielandschap van de Noordkop kent een grote openheid. Hierin liggen kansen voor de verdere ontwikkeling van de landbouw. De ontwikkeling naar grootschaligheid past hier prima in de inrichting van het landschap. Er is weinig tot geen risico tot aantasting van het landschap door de ontwikkeling naar grootschalige vormen van landbouw. Ook door bewoners en toeristen wordt de openheid als kwaliteit gezien, een gevoel van ruimte overheerst. Behoud van de grootschaligheid en openheid is een vereiste voor de ontwikkeling van de landbouw en de aantrekkingskracht van het gebied.

Midden (wonen, werken, water)

Het midden van Noordwest-Holland wordt gekenmerkt door landelijke woonmilieus. In zogenaamde woonwerklandschappen zijn wonen en kleinschalige werkvoorzieningen ingepast in een aantrekkelijke landschappelijke omgeving. Het landschap is hier ouder dan het landschap in de Noordkop en wordt gekenmerkt door kleinschaligheid en de aanwezigheid van cultuurhistorische toppers als de Westfriese Omringdijk. Hierin liggen kansen voor het verder ontwikkelen van de vrijetijdsindustrie.

Laag Holland

Het Nationaal Landschap Laag Holland wordt gekenmerkt door het open groene cultuurlandschap. De rust en ruimte die hier ervaren kunnen worden staat haaks op de nabijgelegen Randstad. Kleinschalige dorpen en steden, vaak met cultuurhistorisch waardevolle gebouwen completeren het beeld. Voor de vrijetijdsindustrie liggen hier ook kansen.

Stedelijk gebied

De agglomeratie Alkmaar is de grootste stad van Noordwest-Holland. In de stadsregio Alkmaar gaat een cultuurhistorische binnenstad samen met hoogwaardige woonmilieus en een economische ontwikkeling van formaat. Alkmaar en omgeving biedt voor zowel de toerist als de inwoners voldoende vermaak.

Hoorn heeft, als één van de oude VOC-steden, ook een fraaie cultuurhistorische binnenstad. De regio Hoorn, Stede-Broec, Enkhuizen ontwikkelt zich snel als stedelijk gebied, met economische trekkers en de ontwikkeling van aantrekkelijke woonmilieus.

Purmerend vervult een belangrijke rol als overloop gebied voor de Randstad. De uitdaging ligt hier in het gelijk laten opgaan van economische ontwikkeling met woningbouw. Dit om een verdere verslechtering van de woon-werkbalans tegen te gaan.

Den Helder tenslotte bekleedt een bijzondere positie tussen Waddenzee en Noordzee. Juist deze ligging maakt bijzondere woonmilieus mogelijk. Het stadscentrum van Den Helder ondergaat de komende jaren een volledige metamorfose, waarbij het herstel van de relatie met de zee als uitgangspunt dient.

3 Kansrijke perspectieven voor een bloeiende regio

De Regio is economisch sterk in ontwikkeling. Toch kan het beter door interne kwaliteiten nog beter te benutten. De regio ziet hierbij op hoofdlijnen vier kansrijke economische drivers: Energie en Water, Vrije tijdsindustrie, Agribusiness en Stedelijke economie. Gemeenten hebben zich samen met de Kamer van Koophandel Noordwest-Holland, VNO-NCW Noordwest-Holland, LTO-Noord, MKB Noordwest-Holland, MHP, FNV, CNV en de regionale koepels van ondernemersverenigingen verbonden aan het actief stimuleren van de ontwikkeling van deze drivers in de komende jaren, in het actieprogramma Ontwikkelingsperspectief 2015 (www.nwhlnd.nl).

3.1 Energie en Water

Noordwest-Holland zet in op de profilering van de regio als het kennis- en praktijkcentrum op het gebied van energie en water, niet alleen in Nederland, maar ook daarbuiten. Waar het hierbij om gaat is het verbinden van bestaande en nieuw op te richten kennisinstellingen en bedrijven. Er zit al heel veel kennis in deze regio, die, als men goed samenwerkt, uit kan groeien tot wereldklasse. Via samenwerking en de benutting van de natuurlijke potenties van het gebied (wind, zon en water zijn in ruime mate voorhanden) komt men tot nieuwe, hoogwaardige kennis- en productienetwerken. De driver Energie en Water kent daarom vijf doelen:

- De ontwikkeling van een internationaal onderscheidend cluster
- De ontwikkeling van Noordwest-Holland tot proeftuin op het gebied van productie en kennisontwikkeling
- De ontwikkeling van het gebied tot een emissieneutrale regio
- Het aantrekken en bevorderen van technisch hoogwaardig vakmanschap
- Het opzetten van een adequate kennis- en onderwijsinfrastructuur gekoppeld aan ondernemerschap. ECN, offshore (wind) cluster in de Kop. Netherlands Maritime Campus (M3-cluster), proeftuin en kenniscluster.

Het offshore cluster in Noordwest-Holland kende in 2008 ongeveer 4000 directe arbeidsplaatsen. Indirect komen daar nog vele arbeidsplaatsen bij. Vooral de ontwikkeling rond het offshore windcluster wordt gezien als bijzonder kansrijk. Geraamd wordt dat hiermee 1500 nieuwe arbeidsplaatsen gecreëerd kunnen worden. Door bruggen te slaan tussen het gevestigde maritieme cluster, het mariene milieu cluster het duurzaam energie cluster kan dit effect vergroot worden.

3.2 Vrije tijdsindustrie

De vrijetijdsindustrie is momenteel al een belangrijke bron van inkomsten voor de regio Noordwest-Holland. Er ligt echter nog een groot onbenut potentieel binnen de huidige markt (seizoensverbreding, kwaliteitsverbetering) en in nieuwe markten (senioren, buitenlands toerisme, etc). Dat maakt direct duidelijk wat het argument is geweest om de vrijetijdsindustrie tot economische driver te benoemen. De toeristisch-

recreatieve potenties voor Noordwest-Holland zijn groot; het gebied beschikt over een relatief lange kustlijn en unieke landschappen daar tussenin.

Het vernieuwen en clusteren van toeristische attracties en het verbeteren van de verbindingen (infrastructuur!) tussen die attracties dragen bij aan het vergroten van de marktkansen van de sector. Een gerichte en professionele benadering van specifieke doelgroepen in binnen en buitenland zet de regio beter op de kaart. Kortom, met het opstarten van een aantal gerichte marketingacties en de ontwikkeling van nieuwe product-marktcombinaties, waarbij ingespeeld wordt op nieuwe trends in de samenleving, kan het toerisme een stimulans krijgen. De driver Vrijetijdsindustrie kent in dat kader de volgende drie doelen:

- Het ontwikkelen en uitvoeren van een effectieve marketing van de regio
- Het ontwikkelen van nieuwe toeristische product-marktcombinaties
- Zorgen voor kwaliteitsverbetering in het aanbod onder andere door verbetering van de gastvrijheid.

De Kamer van Koophandel en het Ontwikkelingsbedrijf voor Noord-Holland-Noord hebben het initiatief genomen om de wensen en ambities op effectieve wijze in kaart te brengen. De vervolgstappen zijn gericht zijn op het bereiken van de drie hiervoor genoemde doelen, met daarboven als ultieme uitdaging het verhogen van de samenwerkingsgraad in de sector als randvoorwaarde voor het bereiken van de eerder genoemde doelen.

Bij toerisme ligt de uitdaging in het beter verbinden van vraag met aanbod. Door een klantgericht aanbod en gastvrijere benadering kunnen de bestedingen per persoon per nacht toenemen en wordt herhalingsbezoek gestimuleerd. Door een gezamenlijke marketing en het aanboren van nieuwe markten kan de bezettingsgraad van de accommodaties toenemen. Specifieke projecten zoals het Wieringerrandmeer en in de toekomst Marina Petten betekenen een grote stimulans voor de toeristisch recreatieve sector en dragen daarbij sterk bij aan de ontwikkeling van de driver Vrijetijdsindustrie.

3.3 Agribusiness

De agribusiness staat voor een aantal ruimtelijke opgaven die moeten concurreren met andere regionale opgaven zoals: woningbouw en waterbeheer. Om de groei de komende jaren vast te houden wordt ingezet op het verder versterken van de internationale concurrentiepositie en het implementeren van zowel schaalvergroting als specialisatie. Ook werkt de sector aan het versterken van de kennisbasis in de regio, onder andere door het koppelen van beroepspraktijk met regionale opleidingen van glastuinbouw. Door het verbeteren van de samenwerking en het produceren van half- en eindproducten waar de consument om vraagt, wordt de toegevoegde waarde tussen ketenpartners vergroot.

De driver Agribusiness kent daarom als hoofddoel het versterken van de positie van de agribusiness in de regio zowel afzonderlijk als in samenwerking met ander regio's en nationale en internationale partners. Dit wordt nagestreefd door:

- De (door)ontwikkeling en profilering van de de glasdriehoek Agriport A7 – Grootslag – Alton, Seed Valley, het bollencluster in het noordelijk zandgebied, vollegrondsgroenteteelt en het veehouderijcluster
- Het verbeteren van de concurrentiekracht en het organiserend vermogen van de sector, en het vermarkten van de sector
- Het versterken van ketens in de diverse sectoren om te komen tot een marktgerichte benadering. Dit moet leiden tot een hogere toegevoegde waarde van de productie
- Het ontwikkelen, uitdragen en in praktijk brengen van kennis over biologische teelt. Concreet is er onderzoek gaande naar de ontwikkeling van het gebied binnen de Westfriese Omringdijk als de biologische tuin van Nederland onder de naam Bio Valley
- Het reserveren van ruimte voor aquacultuur
- Het vergroten van de koppeling tussen beroepspraktijk en regionale opleidingen. Dit is onderdeel van onder meer het Seed Valley project.

Het ultieme doel is het bereiken van de status van zesde Greenport van Nederland, een status die past bij de kracht en potentie van de agribusines in deze regio. Om dit doel bereiken is inmiddels de Agriboard Noord-Holland opgericht die op bestuurlijk (privaat en publiek) niveau moet zorgen voor verbinding, samenwerking, profilering, lobby en sturing van de uitvoering. Specifiek in deze is nog Seed Valley een uniek initiatief waarin vrijwel alle zaadbedrijven uit de regio samenwerken op het gebied van marketing, innovatie en vraaggestuurde personeelsvoorziening.

Van groot belang voor de ontwikkeling van Agribusiness is dat de sector gefaciliteerd wordt in de schaalvergroting en specialisatie van de agrarische bedrijven. Flexibel grondgebruik en ruimte voor ruwvoederteelten moet mogelijk gemaakt worden. Daarnaast moet helderheid in toekomstige ruimtelijke plannen zekerheid bieden over de toekomst van agrarische gebieden.

De ontwikkelingen in de Agribusiness gaan door de enorme schaalgrootte snel. Naar verwachting levert alleen al Agriport A7 ongeveer **2000-3000** nieuwe directe arbeidsplaatsen op voor de regio. Daarnaast zal ook indirect een fors effect op de werkgelegenheid te zien zijn. Hierbij kan gedacht worden aan toeleverende bedrijven, onderhoudsbedrijven en dienstverlenende bedrijven.

3.4 Stedelijke economie

In en rond de stedelijke clusters in de regio is sprake van een interessante economische bedrijvigheid. De metaal en bouw zijn hierbij sectoren die traditioneel van belang zijn. Bijzonder zijn daarbij sectoren die qua imago en economisch belang extra impulsen nodig hebben in de vorm van tempoversnellingen in kennis en innovatie dan wel een verdere nationale en bovenregionale uitstraling verdienen. Specifiek zijn hierbij het zorgcluster en dienstencluster sectoren waarbij regionaal op ontwikkeling gestuurd wordt.

Zorgcluster Holland Health

Sinds oktober 2007 is in Noord-Holland-Noord een samenwerking actief tussen zorgverleners, bedrijven en kennisinstellingen die zich inzetten voor de positionering en verdere professionalisering van de zorgsector in de regio. Inmiddels is deze samenwerking geformaliseerd in de oprichting van de stichting Holland Health. Holland Health is een stichting met een bestuur gevormd uit vertegenwoordigers uit het onderwijs, bedrijfsleven en de overheid en heeft als missie:

“Noord-Holland Noord wordt een Centre of Excellence als het gaat om de ontwikkeling en realisatie van innovatieve zorgbedrijven”.

Initiatiefnemers zijn het Ontwikkelingsbedrijf NHN en het Medisch Centrum Alkmaar (MCA). Inmiddels is de de initiatiefgroep uitgebreid met: Boehringer Ingelheim, Tromp Medical, H&S Adviesgroep, Hogeschool InHolland, Foreest Instituut MCA, NRG Petten, AKD Prinsen van Wijmen, Deloitte, Technocentrum NHN en Duijssens Project- en interimmanagement. Gezamenlijk wordt de gewerkt aan:

- Het versterken van innovatie (door o.a. joint research), valorisatie, arbeidsmarkt en imago (marketing en PR)
- Onderzoek naar de ontwikkeling en uitbouw van de samenwerking tussen clusterpartners op het gebied van talentscouting, werving & selectie, talent ontwikkeling, trainingen en opleidingen
- Imagoverbetering van de regio als locatie waar een hoogwaardige zorginfrastructuur is
- Opzetten van een zorgtrefpunt waar ondernemers en kennisinstellingen elkaar ontmoeten en gezamenlijk ideeën oppakken en uitvoeren.

Dienstencluster

Stedelijke centra als Hoorn, Alkmaar, Purmerend en Den Helder ontwikkelen zich in toenemende mate tot dienstverlenende centra voor de omliggende regio. Clustervorming rond dienstverlening is een eerste voorwaarde om deze functie verder te versterken en uit te bouwen. Door de regio wordt actief ingezet op clustervorming en locatieontwikkeling om het dienstencluster te ontwikkelen. De focus ligt daarbij op de steden, waarbij binnen de agglomeratie Alkmaar ook Heerhugowaard wordt betrokken.

De gemeente Alkmaar zet in op de ontwikkeling van 100.000-150.000 m² BVO kantoorruimte. Gemiddeld wordt per 25m² BVO 1 arbeidsplaats gerekend. Dit levert een potentieel op van **4000-6000** arbeidsplaatsen.

De verwachting is dat vanuit de ontwikkeling van het Energiecluster, Holland Health en Agribusiness een sterke groei van de regionale dienstensector (en dus de vraag naar kantoorruimte) voortkomt. Daarnaast biedt het herstellen van de woon-werkbalans verdere kansen.

4 De basisvoorwaarden voor een gezonde ontwikkeling van Noordwest-Holland

Het mag duidelijk zijn dat er veel kansen liggen in Noordwest-Holland en dat de regio zich gezamenlijk sterk maakt voor het verzilveren van deze kansen. Toch is dat nog geen garantie voor succes. Om de ambities waar te kunnen maken moet voldaan worden aan een aantal basisvoorwaarden. De provincie speelt een cruciale rol bij het invullen van deze voorwaarden. In dit hoofdstuk staan per thema de belangrijkste voorwaarden samengevat. De regio wil samen met u werken aan het invullen van deze voorwaarden. Wij vragen daarom uw onderkenning en ondersteuning hierbij. Noordwest-Holland is het meer dan waard!

4.1 Infrastructuur en bereikbaarheid

Het verbeteren van de bereikbaarheid staat hoog in het wensenlijstje van ondernemers, zo ook in Noordwest-Holland. De regio heeft een sterke economische en demografische ontwikkeling doorgemaakt, waarbij de infrastructuur is achtergebleven. Nu al is de mindere bereikbaarheid voor het bedrijfsleven een aanzienlijke kostenpost en ergernis. Een snelle aanpak van de knelpunten is absoluut noodzakelijk. Met een aanpak van de knelpunten houdt het echter niet op, voorwaardenscheppend zijn een aantal nieuwe wegen gewenst.

Om de economische potenties van de regio ten volle te kunnen benutten zijn de volgende ingrepen van fundamenteel belang:

- Spoedige aanleg N23 (West-Frisiaweg) – Deze weg vormt een cruciale oost-westverbinding in de regio. Al jaren is door vele partijen gestreden voor de aanleg van deze weg. Er is nu zicht op ontwikkeling, maar aandacht is nog steeds vereist. Verdere uitstel van de aanleg is sociaal-economisch niet verantwoord en doet afbreuk aan de regionale ambities voor onder andere Agribusiness.
- Aanpak westelijke ringweg Alkmaar (hoge prioriteit) – de verkeersdruk op de westelijke ringweg rond Alkmaar neemt snel toe. De ringweg is een cruciale schakel in de noord-zuidverbindingen in Noordwest-Holland. Oplossing van dit knelpunt verdient dan ook absolute prioriteit. De aanpak van dit knelpunt versterkt de ontwikkeling van de vier economische drivers van Noordwest-Holland.
- Verdubbeling van de N244/N247 – Met de ontwikkeling van bedrijventerrein Baanste Noord neemt de druk op de infrastructuur toe. Het is zaak om tijdig met de verdubbeling van de N244 te starten. Enerzijds vergroot dit de aantrekkelijkheid van het bedrijventerrein. Anderzijds en belangrijker, voorkomt dit een toename van de congestie en economische schade voor het bedrijfsleven.
- Aansluiting N239-N240 – Aanpak van de aansluiting N239-N240 is cruciaal voor de verdere ontwikkeling van het agribusinesscluster in Noordwest-Holland. Een goede verbinding tussen Agriport A7, het kassengebied Grootslag en de A7 faciliteert verdere groei mogelijkheden. De verbinding draagt ook bij aan het verbeteren van de bereikbaarheid van regionale woningbouw ontwikkelingen.
- Voltooiing A8 – de oorspronkelijk geplande aansluiting van de A8 op de A9 is door economische omstandigheden nooit tot stand gebracht. Het alsnog aanleggen van deze verbinding betekent een sterke verbetering in de Oost-West verbindingen in Noordwest-Holland en hiermee een impuls voor met name de stedelijke economie van Alkmaar en de IJmond. Bovendien wordt met deze verbinding het provinciale netwerk sterk ontlast en komt een alternatief beschikbaar bij calamiteiten op de A9.
- Gecoördineerde aanpak bereikbaarheid Langedijk, Roskamsluis-N242 en Beverkoog – In de regio boven Alkmaar staan de nodige ontwikkelingen gepland die een verkeersaantrekkende werking

hebben. Omdat de infrastructuur hier al sterk wordt belast, is een integrale aanpak noodzakelijk om de bereikbaarheid van bedrijven en inwoners te kunnen blijven garanderen.

- Verbeteren oost-westverbinding Kop van Noord-Holland – het verbeteren van de oost-westbereikbaarheid in de Kop van Noord-Holland is noodzakelijk om de groeikansen van de drivers energie en water en de vrijetijdsindustrie te kunnen benutten. De grootschalige ontwikkelingen in het gebied, zoals de aanleg van het Wieringerrandmeer, de havenontwikkeling in Den Helder en de groei van toerisme aan de kust en op Texel vragen om gepaste ingrepen in de infrastructuur. Op korte termijn is het hierbij gewenst om de doorstroming op de N99 en het verkeersknooppunt Kooypunt te verbeteren. Voor de middenlange en lange termijn is het planologisch openhouden van de mogelijkheid tot de aanleg van een rechtstreekse verbinding tussen N99 en A7 (N77) hierbij cruciaal.
- Stimuleren transport over water – Noordwest-Holland kent een uitgebreid netwerk aan waterwegen. Stimuleren van vervoer over water biedt uitstekende kansen om de druk op de weginfrastructuur te verminderen. Aanleg en/of herstructurering van een aantal watergebonden bedrijventerrein en voorzieningen is hierbij wenselijk.
- Verbetering openbaar vervoer – Verbetering van het openbaar vervoer biedt kansen voor de economie, maar kan ook sterk bijdragen aan het verminderen van de druk op het wegennet. Nu nog is een aantal locaties in de regio slecht ontsloten per openbaar vervoer, ondanks het feit dat hier een fors aantal mensen werkzaam is. Denk hierbij aan Agriport en Zandhorst.

Wij vragen u om een gerichte en voortdurende provinciale inzet bij het verbeteren van de infrastructuur en bereikbaarheid van Noordwest-Holland. Enerzijds door het bieden van fondsen voor de aanleg en aanpak van de infrastructuur, anderzijds door de regionale bereikbaarheid en infrastructuur als provinciaal belang aan te wijzen in uw structuurvisie en samen met de regio te lobbyen bij het Rijk. Bovenstaande ingrepen en kunnen daarbij als uitgangspunt dienen.

4.2 Ruimte om te ondernemen- bedrijventerreinen

Om te kunnen ondernemen en om nieuwe ondernemingen aan te trekken is het van primair belang dat er voldoende werklocaties zijn én dat deze locaties voldoen aan de kwaliteitseisen van ondernemers. In het Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland-Noord en de regionale visies bedrijventerreinen voor de Kop van Noord-Holland, West-Friesland en Noord-Kennemerland, is vastgelegd waar tot 2014 (de looptijd van het Ontwikkelingsbeeld) nieuwe bedrijventerreinen ontwikkeld kunnen worden. Deze ontwikkelingsmogelijkheden bieden voor het bedrijfsleven voldoende perspectief voor een gezonde economische ontwikkeling.

Wel is het van fundamenteel belang dat de ontwikkeling van de terreinen voortvarend wordt opgepakt, zonder dat daarbij een overschot gecreeërd wordt. Beseft moet worden dat gebrek aan aanbod een uitblijven van vraag veroorzaakt. Bedrijven vertrekken daarbij naar andere regio's en nemen hun kennis, werkgelegenheid en soms ook inwoners mee. Dit is in de afgelopen jaren gebeurd en dreigt, bij het uitblijven van aanbod in specifieke segmenten bedrijventerrein, vaker te gebeuren. Deze beweging tast het ambitiepotentieel van de regio aan.

Om de ambities van Noordwest-Holland te kunnen realiseren is dan ook de spoedige ontwikkeling van de volgende terreinen van groot belang:

- Distriport
- 't Zevenhuis
- Regionaal Havengebonden Bedrijventerrein Anna Paulowna
- Baanstee Noord
- WFO-ABC (uitbreiding)
- Robbenplaat (uitbreiding)

De kwaliteit van het landschap en de kwaliteit van bedrijventerreinen worden in toenemende mate belangrijk. De discussie 'Mooi Nederland' en het advies van de commissie Noordanus hebben dit eens te meer duidelijk gemaakt. De regio onderschrijft en ondersteunt de uitgangspunten van 'Mooi Nederland' en Noordanus. Het bedrijfsleven in Noordwest-Holland vraagt geen ongebreidelde ontwikkeling van bedrijventerreinen, maar

gerichte en vastberaden inzet op de ontwikkeling van locaties die noodzakelijk zijn voor de realisatie van de regionale ambities. In dit kader vragen wij ook uw steun in het tegengaan van de vestiging van 'vreemde eenden' op bedrijventerreinen, zoals detailhandel en discotheken.

Waar mogelijk en gewenst moet de mogelijkheid van herstructurering bekeken worden en samen met provincie en gemeenten opgepakt. Het bedrijfsleven in Noordwest-Holland wordt graag betrokken bij de planvorming en denkt graag mee in het verbeteren van de kwaliteit van de terreinen. Inzet van provincie en gemeenten is hard nodig om middelen voor herstructurering te borgen.

Wij vragen u om een ambitiegericht benadering bij de planning van bedrijventerreinen. Door voldoende strategische ruimte voor bedrijventerreinen te reserveren in uw structuurvisie kan voorkomen worden dat ambities geremd worden door een tekort aan bedrijventerrein. Anderzijds kan door het versnellen van het planningsproces de realisatie van bedrijventerreinen versneld worden. Hiermee kan beter ingespeeld worden op ontwikkelingen in de vraag. Om de kwaliteit van de ruimte te borgen vraagt de regio u daarnaast om een gerichte inzet om vestiging van niet passende bedrijvigheid op bedrijventerreinen te voorkomen en om een inzet richting het rijk voor het verkrijgen van fondsen voor herstructurering.

4.3 Ruimte om te ondernemen - Kantorenlocaties

Kantorenlocaties zijn een belangrijke bron van werkgelegenheid. In het herstellen van de woon-werkbalans vervult de ontwikkeling van een aantal sterke kantorenlocaties dan ook een belangrijke rol. Bij voorkeur worden deze locaties gekoppeld aan bestaande bevolkingsconcentraties. In dit verband bieden Alkmaar, Purmerend, Hoorn en Heerhugowaard goede mogelijkheden. Noordwest-Holland kan hierbij een prima alternatief bieden voor de randstedelijke kantoorlocaties. Dit kan sterk bijdragen aan het verminderen van de filedruk op het wegennet. Een actieve inzet op het aantrekken van kantoorontwikkelaars en gebruikers door de regionale partners is hierbij van belang.

Rondom de te ontwikkelen kennisclusters ontstaan ook mogelijkheden voor kantoogerelateerde werkzaamheden. Tijdig moet de mogelijkheid geboden worden voor ontwikkeling van kantooraanbod, toegespitst op de gebruikers. Voor Alkmaar biedt de ontwikkeling van het healthcluster interessante vooruitzichten. Op kleinere schaal kunnen rond de kenniscentra van de Maritime Campus Netherlands (Den Helder) en Aquacultuur (Enkhuizen) ook nieuwe kansen ontstaan. Het is zaak de ontwikkelingen te monitoren en op tijd en actief in te spelen op de marktvraag.

Wij vragen u om de potenties van de regio als kantorenlocatie te onderkennen en de regio te faciliteren bij de ontwikkeling van kantoorlocaties door het herstellen van de woon-werkbalans in Noordwest-Holland aan te wijzen als provinciaal belang in uw structuurvisie.

4.4 Onderwijs en arbeidsmarkt

Personeel vormt het belangrijkste kapitaal van een onderneming. Een gezonde economische ontwikkeling kan dan ook niet zonder een adequate arbeidspool. Helaas valt op dit moment in Noordwest-Holland een mismatch te constateren tussen het aanbod van en de vraag naar arbeid. Regionaal vindt er een flink aantal acties plaats die elk op hun eigen manier het gat tussen vraag en aanbod proberen te slechten. Helaas is er op dit moment geen samenhang tussen deze initiatieven, waardoor de effectiviteit beperkt is. Zonder een gerichte aanpak dreigen de economische drivers beperkt te worden in hun ontwikkelingsmogelijkheden, eenvoudigweg omdat er niet voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar komt. Het onderkennen van deze problematiek door de regionale partners (overheden, bedrijfsleven en onderwijsinstellingen) maar ook door de provincie Noord-Holland is een belangrijke stap.

Vanuit de onderkenning van het probleem kan gewerkt worden aan oplossingen. De regio zet hiertoe in op het voeren van een sterke regie op de initiatieven om onderwijs en arbeidsmarkt te verbinden. De focus ligt hierbij volledig op het verbeteren van de personeelsvoorziening in de speerpuntsectoren agribusiness, energie en water, vrijetijdsindustrie en stedelijke economie van de regio Noordwest-Holland.

Ondersteuning vanuit de provincie bij het regionale initiatief tot het verbeteren van verhouding tussen vraag naar en aanbod van arbeid is zeer gewenst. Het gaat hierbij om ondersteuning bij:

- Het verbeteren van de positionering van de regio. De aantrekkingskracht van de regio om te wonen, werken en te leren moet nationaal beter gepositioneerd worden.
- Lobby. Het gaat hierbij om lobby om Europese en rijks middelen te verkrijgen voor de regionale initiatieven en om gerichte vormen van onderwijs in de regio te kunnen gaan aanbieden.
- Het opzetten en uitvoeren van regionale initiatieven om de arbeidsmarkt te verbeteren.

Wij vragen u om de problematiek van de regionale arbeidsmarkt te onderkennen en de activiteiten van de regionale partners te ondersteunen.

4.5 Tot slot

De regio Noordwest-Holland kan en wil zich blijven ontwikkelen. Hiervoor is een aantal fysieke ingrepen gewenst om de reële kansen te verzilveren. Onontbeerlijk voor een goede ontwikkeling is echter een blijvende politieke aandacht voor de (kansen van de) regio. Deze aandacht begint bij de politieke onderkenning van de regio als belangrijk onderdeel van de totale provincie. Vanuit deze onderkenning moet gericht en gezamenlijk ingezet worden op het wegnemen van belemmeringen en het inzetten van stimulansen. Hierbij kan gedacht worden aan:

- Een gezamenlijke en continue profilering van Noordwest-Holland als economisch kansrijke regio vol dynamiek
- Gezamenlijke (gemeenten, bedrijfsleven, provincie) lobby voor het behoud en versterking van belangrijke regionale assets zoals de reactor in Petten
- Een betere benutting van de potenties van het Waddengebied voor de vrije tijdsindustrie en de algemene economische ontwikkeling, bijvoorbeeld door gerichte lobby op de inzet van de middelen uit het Waddenfonds
- Investerings in kennisinfrastructuur
- Een gezamenlijke lobby voor het verminderen van de beperkende werking van wet en regelgeving, zoals Natura 2000, Kader richtlijn Water, etc.

Samen met u willen wij werken aan de ontwikkeling van de potenties van de regio. U kunt ons daarbij helpen door samen met ons de regio provinciaal en nationaal op de kaart te zetten als de dynamische regio die het is, te werken aan een gerichte lobby voor het versterken van de regio en het behoud van regionale assets. Een goede borging van de regionale krachten en regionale kansen in de provinciale structuurvisie is daarbij een vereiste.